כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת משפטים ■ שבת שקלים ■ כ"ד שבט תשפ"ו ■ 11.02.2026 ■ גליון מס' 878

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

בעקבי רלב"ג

/ הרב פרופ' נריה גוטל

הלכת עבד עברי שבתחילת פרשת משפטים (שמות כא, א-ו) מלמדת כי אם "בגפו יבא" העבד העברי, אזיי "בגפו יצא", ולא רשאי אדונו להשיאו אשה. לעומת זאת "אם בעל אשה הוא" בתחילת שעבודו, אזיי רשאי האדון להשיאו אשה ולזכות בוולדות: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה". האשה שאיתה בא העבד - ודאי ישראלית היא, בעוד שהאשה אותה משיא לו האדון - לימדונו חז"ל (קדושין כ ע"א) שבשפחה כנענית מדובר: אם "יש לו אשה ובנים - רבו מוסר לו שפחה כנענית, אין לו אשה ובנים - אין רבו מוסר לו שפחה כנענית", וכך הלכה: "אין עבד עברי מותר בשפחה כנענית עד שתהיה לו אשה ישראלית ובנים, אבל אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ודבר זה קבלה הוא... הרי זה מותר בשפחה כנענית כל ימי עבדותו" (רמב"ם הל' עבדים פ"ג ה"ד).

הלכה זו גם מרחיקת-לכת וגם טעונה ביאור. היא מרחיקת-לכת, שכן כל אדם מישראל אסור בנשיאת כנענית, ובכל זאת לעבד עברי הדבר הותר, הגם שהוא יהודי לכל דבר ועניין. נכון הוא ש-כדברי הרמב"ם - "דבר זה קבלה הוא", ואם קבלה היא כמובן שנקבל, ואולם האומנם יתכן שהלכה כזו כלל לא תירמז בכתובים עצמם? ועוד, הלכה זו גם אומרת דרשני, שכן אם הדבר אכן מותר, מדוע הוא מותנה בעובדת היותו של העבד כבר נשוי!

רלב"ג נתן דעתו לשתי השאלות. ביחס לשאלה הראשונה הוא מבהיר שאומנם אלה "דברי קבלה", אך האמת היא שרמז להם בכתוב עצמו:

> "...האדון כופה עבדו העברי ליקח שפחה כנענית כדי שיוליד לו עבדים. אלא כי מפני שכבר אמר זה אחר אומרו 'אם בעל אשה הוא', ראוי שנלמוד מזה שאין ראוי שינהג זה אלא במי שהוא בעל אשה, כי אולי אליו לבד היתה כוונת התורה, כי זה המאמר סמוך לו, ואין ראוי שנתיר נשיאת השפחה הכנענית לעברי אלא למי שהתירה לו התורה במה שאין ספק בו".

כלומר, סדר הפסוקים שהקדים את "אם בעל אשה הוא" ל"אם אדוניו יתן לו אשה", מרמז שהאפשרות שניתנת לאדון להשיאו אשה מותנית בכך שהוא כבר "בעל אשה". ללמדך, שאומנם הדברים אינם מפורשים בכתובים והם "דברי קבלה", אך הם בהחלט כן רמוזים בכתובים.

או-אז עולה השאלה - מדוע; מה הטעם שרק אם העבד נשוי מותר לאדון להשיאו אשה, ולא אם הוא רווק? על כך משיב רלב"ג בטעם מושכל ומקורי:

> "הכריחה התורה העבד העברי הנמכר בגניבתו לישא שפחה כנענית - אם ירצה אדוניו - להרחיקו יותר מהגניבה, כי יקשה לאדם להיות זרעו לא לו. ולזאת הסיבה לא יוכרח לישא שפחה כנענית אם לא היתה לו אשה ובנים, כי מי שאין לו אשה לא יקשה לו נשיאת השפחה, ומי שאין לו בנים לא יקשה לו הולדת הבנים לא לו, כי לא שיער עדיין זה הקנין כמו שישער אותו מי שיש לו בנים".

העובדה שצאצאי אותו עבד יישארו אצל האדון גם אחר שחרורו, מהווה גורם מרתיע. אדם שיודע שדבר זה עלול לקרות לילדיו, עשוי להימנע מפשיעה, מגניבה וממכירה לעבדות. ברם, הרתעה אפקטיבית רק אצל מי שחווה חווייה חיובית שעתה נשללת ממנו. כזה הוא מי שמשתעבד אחרי שכבר לו עצמו יש אשה וילדים. לא כן הרווק, שלו זו אינה הרתעה משמעותית די הצורך, שכן הוא לא חווה עדיין את עומק המשמעות של הולדת ילדים וגידולם. לכן, אם אין הרתעה, אין טעם להחרגה קיצונית זו שמתירה לאדון להשיאו שפחה כנענית. צמצמה אפוא התורה את החרגת ההיתר לשאת שפחה כנענית, ותחמה אותה רק למקרה בו הדבר מספק הרתעה משמעותית. ■

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ואלה המשפטים אשר תשים
המשפט הוא אחד משלושת העמודים שעליהם עומד העולם, כמו שאמר...
המשך בעמ' 2

מה לעשות כאשר יש חשק ללמוד
בפרשת משפטים, מפרטת התורה את דיניהם של ארבעה סוגי 'שומרים'...
המשך בעמ' 2

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו
ניחום אבלים
איך צריך לנהוג כאשר מגיעים לביתו של אבל על מנת לנחמו?
המשך בעמ' 3

קול אחד
גילוי דבר ה' בעולם
לאחר שמשה רבינו מסר את עשרת הדברות לישראל, וכהכנה לארבעים...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
למען ינוח שורך וחמורך
אל רבי אברהם פיש זצ"ל הגיע יהודי אמיד שמפעלו היה פתוח בשבת...
להרגיש מה שהשני מרגיש - "כי תקנה עבד עברי"
הפרשה פותחת בעבד עברי. מדוע?! התשובה היא: רק כעת עם ישראל...
המשך בעמ' 5

שביבים
- כי תקנה עבד עברי
- וגר לא תונה ולא תלחצנו... כל אלמנה ויתום לא תענון
- אם כסף תלווה את עמי
- מדבר שקר תרחק

המשך בעמ' 6

ואלה המשפטים אשר תשים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

המשפט הוא אחד משלושת העמודים שעליהם עומד העולם, כמו שאמר רשב"ג: "על שלושה דברים העולם קיים: על הדין, על האמת, ועל השלום". ובמדרש (דב"ר ה) הוסיפו: "תן דעתך שאם הטית את הדין אתה מזעזע את העולם שהוא אחד מרגליו". על כן עשיית המשפט מלווה את עם ישראל משחר ההיסטוריה שלו, קודם מתן תורה, כבר אצל אבינו אברהם נאמר: "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו . . . לעשות משפט וצדקה" (בראשית יח יט). וכן בצאת ישראל ממצרים בבואם למרה, קודם מעמד הר סיני, נאמר (שמות טו כה): "שם שם לו חוק ומשפט". וכך אח"כ בבוא יתרו למחנה ישראל הוא מוצא את משה יושב ושופט את העם מן הבוקר ועד הערב (שם יח יג). התורה עצמה, לאחר מתן תורה, מקדישה למשפט לא רק את פרשת משפטים אלא מקומות נוספים עם מצוות והלכות.

מערכת משפטית תקינה, אמיתית ונכונה, אינה תלויה רק בחוקים שעל פיהם דן השופט, אלא לא פחות מכך היא תלויה באישיותו של השופט ודרך ההתנהלות שלו. במסכת שבת (נו א) מציגה הגמרא בפנינו שני מודלים של שופטים, האחד חיובי וראוי לחיקוי, והשני שלילי ופסול מיסודו. שניהם דנו לפי דין תורה אך ההבדל ביניהם היה בהתייחסות לתפקיד השיפוטי. האחד של שמואל הנביא: "שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם. שנאמר: 'והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל". שמואל ראה בתפקיד השיפוטי שליחות ולא מקור של פרנסה, וכך אנו שומעים מדבריו אל העם: "את שור מי לקחתי ואת מי עשקתי, את מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם". ועל שאלתו זו של שמואל משיב העם: "לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה". והנה שמואל לא רק שאינו הופך את הדיינות למקור פרנסה אלא תורם לה מזמנו וממרצו, אין הוא ממתין עד שבעלי דינים יטריחו עצמם לבוא אליו אלא הוא מקדים וסובב בכל ערי ישראל וממציא עצמו אצל בעלי הדין לשפוט את ישראל.

ההיפך לשמואל היו בניו שהכתוב מעיד עליהם: "ולא הלכו בניו בדרכיו". ואע"פ שפשוטו של מקרא מאשים אותם בנטייה אחר הבצע, לקיחת שוחד והטיית משפט, רואים חכמים, (שם) את חטאם לא במקח שוחד והטיית דין, כלומר לפי חז"ל הם דנו לפי דין תורה, אלא שהכישלון שלהם היה בדרך שבה ניהלו את המשפט. ולמרות שלבניו של שמואל היתה הדוגמא האישית של אביהם, הם כשלו בתפקידם בגלל רדיפת הבצע וראו במקצוע הדיינות לא שליחות ושירות לציבור אלא קריירה ומקצוע מכניס. על כן היתה המערכת המשפטית שלהם מסורבלת ובלתי מתחשבת, "ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהן". כישלון מערכת משפטית אינו תמיד בפסקי הדין. היא גם אם פסק הדין הוא נכון אבל הדיין אינו מתייצב בזמן לדיון המשפטי, מלבד חילול השם שיש בדבר, ועינוי הדין, יתכן שיש בהתנהלות זו גזל שהוא פוסל את האדם מלהיות דיין, ודיניו אינם דין. על כן הקפידה התורה לא רק על פסקי הדין היוצאים מבית הדין אלא גם על הדרך שבה מנהלים הדיינים את מערכת המשפט.

מה לעשות כאשר יש חשק ללמוד

/ הרב אברהם חזן

בפרשת משפטים, מפרטת התורה את דיניהם של ארבעה סוגי 'שומרים', שומר חינם, שומר על החפץ ללא תמורה; שומר שכר, מקבל שכר על שמירתו. שוכר, משתמש בחפץ תמורת תשלום. שואל, משתמש בחפץ ללא תשלום.

מסביר השל"ה הקדוש, שבני-ישראל נקראים 'שומרים', מכיוון שהם מחזיקים בידם את עולמו של הקב"ה, ותפקידם לשמור על העולם על-ידי התורה והמצוות, כפי שנאמר על אדם הראשון, שהוטל עליו: "לעבדה ולשמרה". ארבעת השומרים הללו רומזים על ארבעה סוגים שיש בקרב עובדי ה'.

הסוג הראשון והנעלה ביותר הוא 'שומר חינם': הוא מתמסר לשמירת החפץ כשרק טובת המפקיד לנגד עיניו, ואין הוא מחפש רווח לעצמו כלל. ובעבודה הרוחנית זהו מי שעובד את ה' במסירות מוחלטת, שלא על מנת לקבל פרס, ומטרתו היחידה היא לשרת את בוראו. הרמב"ם מגדיר איש זה "עובד מאהבה... לא מפני דבר בעולם... ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת".

מסופר על הבעש"ט, שבירך והבטיח לזוג חשוך בנים שבתוך שנה הם יחבקו בן. יצאה בת קול ואמרה: ר' ישראל בעל שם טוב, בגלל שהטרחת שמים איבדת את חלקך בעולם הבא. הבעל שם טוב שמח ופרץ בריקוד, ואמר, כעת יש לי הזדמנות לעבוד את הבורא, ללא מחשבות על שכר בגן עדן ולא על מנת לקבל פרס, אלא למען שמו באהבה. כאשר שמעו את דבריו במרום, החליטו להשיב לו את חלקו בעולם הבא.

הדרגה השנייה היא 'שומר שכר': אף הוא מתמסר לשמור היטב על החפץ, וזוהי מטרתו העיקרית, אולם עם זאת הוא מצפה לשכר. זהו יהודי שמתמסר לעבודת ה', מקיים מצוות בלהט ובחיות, אך מצפה לשכר תמורת עבודתו, וזה ממריץ אותו לקיים מצוות.

דרגה שלישית היא זו של ה'שוכר'. הלה נוטל את החפץ כדי ליהנות ממנו, אך חש חובה לשלם דמי שכירות. אצלו השימוש בחפץ הוא העיקר, ואילו התשלום הוא דבר צדדי. כך גם בתחום הרוחני: הוא חפץ ליהנות מן העולם הזה, אך ביודעו שהקב"ה הוא המעניק לו את כל הטוב, הוא מחליט לעבוד את ה', פשוט כדי לשלם לה' על חסדו וטובו.

בדרגה התחתונה ביותר ניצב ה'שואל': הוא מעוניין אך ורק ליהנות מן החפץ, ואף אינו חש צורך לשלם. בעבודת ה' זהו יהודי שנהנה מענייני העולם, ואינו מרגיש חובה לעבוד את ה' ולו כ'תשלום' על השפע שהוא נותן לו. הסוג האחרון, ה'שואל', מכונה אף הוא 'שומר', שכן אין מדובר במי שאינו שומר מצוות כלל. הוא שומר מצוות, אלא שאין הוא חש קשר בין עבודתו לבין השפע שהקב"ה מעניק לו, ונדמה לו שכל השפע הזה ניתן לו חינם, כדבר המגיע לו. עשוי אדם לשאול: מה טעם בשמירת מצוות כזאת, הנעשית מתוך מניעים אישיים. על כך עונים חז"ל: "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה", וזאת משום שהובטחנו, "שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

כל אחד מאיתנו רוצה בתוכו להיות בבחינת שומר חינם. גם אם לרגע הוא מקיים מצוות בשביל שכר, בתוך תוכו הוא מבין כי הדרך הנכונה היא לקיים מצוות שלא על מנת לקבל פרס. חזקה על כל יהודי שבסופו של דבר יגיע לעבודת ה' שלמה, עד לדרגת 'שומר חינם'.

אחד החסידים נכנס לאדמו"ר ה"צמח-צדק" והתאונן על כך שאין לו חשק ללמוד!.. השיב לו הצמח-צדק: מה אעשה אני שיש לי כן חשק ללמוד!!. הסביר הרבי: כאשר לומדים מתוך חשק, הרי נהנה גם שכלו, רצונו, וכל שאר כחות נפשו, ויש מקום לחשד שלומד מצד הנאתו האישית. אבל כאשר אין לו חשק ללמוד ולומד, אין מקום לחשד שזה מצד הנאתו האישית, ואז בוודאי מקיים בשלמות, מצוות תלמוד תורה לשמה.

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו

/ **הרב אביחי קצין**, ראש בית המדרש ראשית ורב קהילות משכן מיכאל ועלומים ברעננה

ניחום אבלים

שאלה: איך צריך לנהוג כאשר מגיעים לביתו של אבל על מנת לנחמו?

תשובה: כך כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות אבל הלכה ג':

האבל מיסב בראש, ואין המנחמין רשאין לישב אלא על גבי קרקע, שנאמר וישבו אתו לארץ, **ואין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל את פיו תחלה**, שנאמר ואין דובר אליו דבר, וכתיב אחרי כן פתח איוב את פיהו וגו' ויען אליפז, **וכיון שנענע בראשו שוב אין המנחמין רשאין לישב אצלו**, שלא יטריחוהו יותר מדאי.

למרות הקביעה ההלכתית הברורה שאין לנחם את האבל לפני שהוא פותח את פיו, פוק חזי מאי עמא דבר, ובפועל אנו רואים פעמים רבות שאין הדבר כך, כאשר האבל מתמהמה מלדבר המנחמים פותחים ומנחים אותו. השאלה היא האם נוהגים נכון העושים כך.

בשאלה זו דן בעל ה"ציץ אליעזר" (יז,מה) והוא מוצא לכך שני צידוקים:

האחד מצמצם את הצורך לחכות לאבל, רק בתחילת הניחום:

> ...יתכן שהדין הזה הוא רק בפתיחה רא' של ביאת המנחמים אצלו, כההיא דאיוב שילפינן משם הך דינא במו"ק דף כ"ח ע"ב, אבל **כל שהאבל פתח כבר לדבר לפני מנחמים, תו המנחמים הבאים אחריהם אין צריכים כבר לחכות שיפתח תחילה בדברים**.

הציץ אליעזר מוסיף גם הסבר נוסף והוא מתבסס על הסברו של הלבוש בטעם שיש לחכות לתחילת דבריו של האבל ורק אז לנחם.

כך כתב הלבוש (יורה דעה שעו,א):

> וטעמא דמסתבר הוא כלומר שהוא מתחיל להראות צערו שמצטער מאד על מתו ואחר כך מתחילין לנחמו, אבל **מקודם אין שייך לנחמו דשמא אינו מצטער על מתו**.

כלומר צריכה להיות הלימה בין דברי הניחום לבין צערו של האבל. אם האבל אינו חש כל כך בצער לא יהיה מתאים שהמנחם יפצח בניחום המתאר את האסון הנורא שהתרחש.

הרחיב את הדברים מעט הגרי"ש אלישיב (הערות מסכת מועד קטן כח,ב):

> וחזינן מהא **דעיקר הניחום כשמנחמים הוא לברר מהו הענין המצער בעיקר את האבל** ולפי זה יש לנחמו.(ועי' להלן דמזה הוא הטעם שאין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל.)

יתכן שדברי הרב אלישיב יסבירו לנו מדוע לא נתנו חז"ל נוסחה מדויקת לניחום האבל. שכן כל ניחום צריך להתאים לצורך שחש

האבל וכשם שפרצופיהם שונים כך צורך הניחום שלהם שונה.

על פי הדברים הללו מסביר ה"ציץ אליעזר" (יז,מה) מדוע לא נוהג העולם לחכות לאבל:

> וא"כ זיל בתר טעמא, **וכל היכא דמכירין שהוא כן מצטער**, ומרוב צער יגון אין באפשרותו לפתוח תחילה בדברים, **אזי רשאים המנחמים לפתוח תחילה**.

פעמים רבות ניתן להכיר בצערו הגדול של האבל אפילו בלי שמביע את הדברים בצורה מילולית. לכן מותר לנחם אותו מיד.

אולם עדיין נרצה להבין מה ראוי שיאמר המנחם במקרה שלנו?

בעל ערוך השולחן (יורה דעה שעו,א) כתב טעם אחר מדוע יש להמתין לדברי האבל:

> ויראה לי הטעם **דעניין ניחום אבלים הוא להצדיק דינו של הקדוש ברוך הוא** כמו שאמר איוב: **ד' נתן וד' לקח יהי שם ד' מבורך** ולנחמו מעצבונו ולכן **מחוייב האבל מקודם להצדיק דינו** וראיה לזה ממ"ש הטור בשם הרמב"ן במנהגי הקדמונים שהאבל התחיל לומר דיין האמת .

למדנו מדברי "ערוך השלחן" שהעניין של ניחום אבלים הוא להדגיש לאבל, הכואב את לכתו של הנפטר, שיש מנהיג לבירה המנהיג את העולם במאזני צדק ודינו של הקב"ה אמת.

סוג ניחום זה אינו מותנה בהיכרות מוקדמת ועידוד כזה יכול להינתן לאבלים בכל מקרה.

אמנם יש לעיין גם אם זהו עניין הניחום, מדוע צריך שהאבל יצדיק את דינו לפני שהאבלים מנחמים אותו. יתכן שקשה לו לאבל להצדיק את דינו ורק לאחר דבריהם של המנחמים יגיע לדרגה זו ואז יחוש שהוא מצדיק את דינו של הקב"ה. וצ"ע.

מסקנה:

1. בהלכה מצאנו שאין לנחם את האבל לפני שהאבל פותח את פיו תחילה.
2. על אף קביעה זו אנו רואים שבפועל לא נוהגים כך והמנחמים פותחים בניחום עוד לפני האבל.
3. בעל ה"ציץ אליעזר" מביא לכך שני הסברים. הראשון הוא שאם האבל פתח את פיו בתחילת היום, לאחר מכן יכולים האבלים להתחיל לנחם ללא המתנה.
4. נימוק שני המבוסס על דברי ה"לבוש" הוא: על המנחמים להתאים את הניחום למצבו של האבל, ופעמים רבות אפשר לחוש את מצבו של האבל ללא שיבטא זאת במילים.
5. בעל "ערוך השלחן" סבור שדין זה של המתנת המנחמים הוא כדי לאפשר לאבל לבטא בעצמו את קבלת הדין עליו. ■

קול אחד
גילוי דבר ה' בעולם

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

לאחר שמשה רבינו מסר את עשרת הדברות לישראל, וכהכנה לארבעים הימים של שהייתו בהר. ישנה פרשיה קצרה המתארת את מה שאומר משה, ומה שעונה לו העם. ואמנם ישנו חלק שנאמר ונעשה לפני מתן תורה - ביום חמישי, אז היה מעמד זריקת הדם באגנות על העם.

אך ישנו גם חלק שנאמר רק לאחר גמר פרשת משפטים[1], כשלאחריה עולה משה אל האלוקים - לארבעים הימים בהם קיבל את התורה מה'.

אמנם התורה מביאה את הפרשייה הזו, רק בסוף פרשת משפטים. הגם שהיא שייכת לפרשה הקודמת, שם מופיע מה שארע עם ישראל - בכל ימי ההכנה לקבלת התורה. וזאת משום שישראל השכילו לומר ולעשות, אף טרם הצטוו על כך. והיה הדבר נחשב, שכביכול ישראל הקדימו את זמנם.

כך שלפי הסדר הרגיל, רק לאחר מתן תורה - היו אמורים ישראל להגיע לתובנות האלו. ומכיוון שהם כבר עשו כן מלכתחילה, כתבה זאת התורה רק אחר כך - להראות שידעו ישראל לעשות ולשמוע, גם טרם נודעו להם כל פרטי המצוות.

ואמנם דבר אחד מודגש ביותר בפסוקים כאן, והוא ה**קול האחד**[2] שבו דברו כל ישראל. וזה כהמשך לגילוי האחדות שהיה בעם, בראש חודש סיוון - אז חנו כל ישראל 'כאיש אחד בלב אחד'.

שבתחילה היו ישראל אמנם בלב אחד, כהסכמה שבאה לקבל את התורה ולהניחה על לוח ליבנו. אך כעת התעלו הדברים יותר, שאף הדיבור והביטוי החיצוני שלהם - הפך לקול אחד ברור ומוחלט.

בדבר הזה עם ישראל הצליח להוציא מהכח אל הפועל, את הדברים שהיו בלב - וכעת קיבלו ביטוי חיצוני של קול. והיה זה הדבר האחרון שהיה נצרך להתגלות, טרם עלה משה לבדו אל האלוקים - לצורך קבלת שאר מצוות התורה ודקדוקיה, שנאמרו בסיני[3].

וכשם שלא מצא הקב"ה שעה יותר כשרה לתת בה את התורה, כאותו הזמן בו היו ישראל מאוחדים. כך גם לא היה ניתן להשלים את נתינת התורה, בלא שהפך קול העם - לקול אחד. ומעין מה שאמרו שנים עשר השבטים, מעל מיטתו של יעקב אביהם - 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד'. כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד[4].

בדברים האלו זכו ישראל, שקולם היה כקול ה' בכח. ואותו הקול שהופיע עליהם בהר סיני, יצא מפיהם יחדיו. וזהו גם אותו הקול שהלך עם ישראל במדבר, כשרק משה זכה לשמוע אותו בכל אותם השנים[5]. וזאת משום שישראל חטאו בעגל ונפלו מדרגתם, שם

נאמר שהם השמיעו קול אחר[6]. ואילו משה נשאר בדרגת קבלת הדברים - כפי שהיו בהר סיני.

ואמנם מאז ועד היום, מבקשים אנו מה' שיישמע הקול. ונשוב לומר בקול רם, 'כל אשר דיבר ה' נעשה'. ולא נסתיר עוד את הקול, או נמנע ממנו מלצאת החוצה. כשנוכל להביא את דבר ה' בעולם, בקול רם וצלול.

ועל כך אנו מתפללים בימים הנוראים בכל פתיחתה של שנה - שיינתן לנו הקול, '**ופתחון פה למייחלים לך**'. כך שלא די בעשיית הדברים בפני עצמם, כי אם יש להשמיעם בכל העולם, בקול גדול המביא לשמחה גדולה.

1 - **ואת כל המשפטים** מתחלת 'ואלה המשפטים' עד 'ואל משה אמר' - ספורנו שמות כד, ג
2 - ויען כל העם קול אחד - שמות כד, ג
3 - **וידבר ה' אל משה בהר סיני** מה ענין שמיטה לענין הר סיני, והלא נאמרו כל המצות מסיני. אלא, מה שמיטה נאמרו כללותיה **ופרטיה ודקדוקיה** מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני - רש"י ויקרא כה, א
4 - דאמר רבי שמעון בן לקיש, 'ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם'. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, 'שמע ישראל ה' א-לוקינו ה' אחד'. אמרו, **כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד**. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד - פסחים, נו.
5 - **וישמע את הקול** יכול קול נמוך, תלמוד לומר את הקול. הוא הקול שנדבר עמו בסיני, וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל (במדבר רבה) - רש"י במדבר ז, פט
6 - **אין קול ענות גבורה** אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים וי או ניסה. **קול ענות** קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו - רש"י שמות לב, יח

סיפור לשבת

למען ינוח שורך וחמורך

אל רבי אברהם פיש זצ"ל הגיע יהודי אמיד שמפעלו היה פתוח בשבת, ורצה להעביר אל הרב פיש כסף לתרומה. היהודי הביא לו חבילת שטרות, אולם הרב לא הסכים בשום אופן לקבל את הכסף. כסף של חילול שבת לא יכנס לפה כך אמר לו הרב, והיהודי בשלו, מתעקש להעביר את הכספים לידי הרב. ראה הרב כי הלה אינו מרפה, ובכל מחיר רוצה הוא כי הרב יהנה מכספו. מה עשה? לקח הרב את השטרות, ולמול עיניו הנדהמות של היהודי, החל לקרוע את שטרות הכסף לגזרים, כאשר הינו אומר בפיו בקול: פו פו פו... לאחר מכן פנה לעבר האיש ההמום ואמר: כעת תאסוף את הניירות... דע לך, אמר הרב, כסף של חילול שבת לא יכנס פה לבית! הלה נבהל וחרד, ויצא מהבית בבהלה... לאחר כמה חודשים, שוב הגיע אותו יהודי לבית הרב פיש זצ"ל, ושוב חבילת שטרות בידו, והפעם, החזיק האיש אותם בביטחון גמור כי הרב כן ייקחם, ומיד החל לספר: "מאז שראיתי את מעשהו של הרב, וכיצד לא התפעל מן הכסף וקרעהו לגזרים, מני אז סגרתי את המפעל שלי בשבת, ואני ברוך ה' שומר שבת! ראיתי כיצד כבוד הרב מסרב בכל תוקף לגעת בכסף של מחלל שבת. הדבר עשה עלי רושם כביר, ובזכותך הרב סגרתי את המפעל בשבת! הא לך כעת כסף כשר... ומעשה באיש רב פעלים, מוה' רבי שמשון, אביו של אותו גאון מופלא רבי משולם איגרא. בשכנותו גר בעל בית מרזח שלא שמר שבת כהלכתה במכירת יינו, ונטל מעות מהקונים בשבת. רבי שמשון הוכיחו מספר פעמים, מדוע יחלל את יום השבת. אולם שכנו לא היטה אוזנו. כיון שראה רבי שמשון שדבריו אינם נשמעים, הזמין את שכנו לדין תורה אצל הרב האב"ד. כשמוע השכן כי רבי שמשון מזמינו לדין, התפלא מאד, הלא ידע כי אין לו כל עניני מסחר עמו... מיהר לבית הרב לשמוע על מה ולמה הזמינו רבי שמשון לדין תורה... ציווה הרב על רבי שמשון לסדר טענותיו. פתח ואמר: חז"ל אמרו שבמקום שיש חילול שבת דליקה מצויה (שבת קי"ט), על כן הוא ירא מעונשו של שכנו זה שמחלל את השבת, ומפחד לגור בסמיכות אליו. לכן דורש משכנו, או שיסור מדרכו הרעה ואל יחלל את השבת, או שיקנה ממנו את ביתו בשוויו. כשמוע השכן על מה ולמה הזמינוהו לדין נכלם מאד מפני הרב. והבטיח לחדול לחלל את השבת מכאן ולהבא.

המשך בעמוד הבא...

להרגיש מה שהשני מרגיש - "כי תקנה עבד עברי"

הפרשה פותחת בעבד עברי. מדוע?! **התשובה היא:** רק כעת עם ישראל יוכל להבין מהו סבלו של העבד, שכן אך כעת היו עבדים ויצאו ממצרים. ועוד: לא קל לאדון לשחרר עבד שהיה איתו כל כך הרבה שנים ושנהנה משירותיו, אבל כעת שעם ישראל חווה מהו שחרור, את הטעם הטוב הזה רצה הקב"ה שיזכרו ויעניקו גם לעבד לאחר 6 שנים.

מסופר על נפוליאון כשהיה קצין מוערך נרדף פעם ע"י חיילים מורדים. תוך כדי מנוסה נכנס לבית של יהודי וזה מיהר וכיסה אותו בשמיכות ובמזרנים. החיילים שהגיעו חיפשו את הקצין המוצלח, תוך נעיצת רומח בכל דבר שנקרא בדרכם, על מנת לוודא שאין הוא נמצא מתחת אחד מהם. אחד המורדים נעץ חרב בשמיכות וזו הגיעה מילימטרים ספורים מגרונו של נפוליאון אך לא פגעה בו והוא ניצל. לימים כשנהיה קיסר צרפת, הזמין את היהודי אליו לארמון כדי לגמול לו טובה. משהגיע הצהיר בפניו נפוליאון ואמר: "כל מה שתבקש ותשאל – תקבל!" היהודי הרגיש מרומם מעם ובשעת רצון זו העז ושאל: "מעניין אותי לדעת, איך הרגשת מתחת לשמיכות בשעה שנעצו את החרב? נפוליאון כעס וציווה לחייליו להוציאו להורג מיד. היהודי לא הספיק להבין מה קרה וכבר מצא עצמו על הגרדום... הוא לא ידע את נפשו, כל חייו עברו ביעף בזיכרונו, זיעה קרה כיסתה את כל גופו והוא נאנק תחת החבל שנכרך על צווארו... רגע לפני שהתליין ביצע את גזר הדין, ניגש אליו נפוליאון ואמר לו: "כך הרגשתי... לא יכולתי להסביר במילים"... **כן עם ישראל** – כעת חוו את טעמו של שחרור עבדים, זה הזמן לדבר איתם על כך.

שביבים / שאול שיף

כי תקנה עבד עברי

"כי תקנה עבד עברי... פרשה זו ראשונה היא אחרי מעמד הר סיני, בו נגלה כבוד ה' כשקרע את העליונים והתחתונים וראו שהוא יחידי. מעתה יש לתמוה מדוע פתח מיד לאחריו לבאר דיני התורה בדיני 'עבד עברי', והוא יהודי שחטא ו'נמכר בגניבתו', וכי לא היה מן הראוי להתחיל עתה במצוות עילאיות ומרוממות כדוגמת מצוות תפילין שהיא עניין 'קשר' שבין האדם לבוראו, או במצוות שבת שהיא מתנה טובה מבית גנזיו של הקב"ה?

וביאורו, בדרך משל לאב שיש לו כמה וכמה בנים ובנות, ולא עלינו אחד מהם חולה, הרי האב מטפל ומוסר עצמו תחילה לבנו זה יותר משאר צאצאיו, משל היה זה 'בן יחיד'. כיוצא בזה לענייננו, דיני התורה מתחילים דייקא בזה האיש שנפל ונלכד ברשת היצר, לא עצר בנפשו וגנב עד שהוכרח להימכר לעבד, כי ביותר מרחם עליו אבינו שבשמים, ואליו נתונה השגחתו ביותר להמציא לו מזור ותרופה, ולהשפיע עליו רוב טובה וברכה.

מעתה, יבין וישכיל כל חד וחד בדיליה, בעת שרבו מכאוביו, ומצבו ירוד ברוחניות או בגשמיות, שדייקא אז עסוק אביו שבשמים עמו כ'בן יחיד', ובזו העת מתרבית אהבת אב לבן, לסעדו ולתמכו, ולהעמידו על דרך טוב. וכדברי המבי"ט: ... השגחת הא-ל יתברך על ברואיו להצילם מרעתם, היא יותר פרטית מהשגחתו עליהם להיטיב להם; כי הוא מיטיב לכל... אבל בעניין ההצלה, כשהם בצרה צריכים השגחה פרטית יותר בעניין החמלה. (הרב בידרמן ב"באר הפרשה")

כי תקנה עבד עברי

"התורה מתחילה את מערכת המשפטים במצוות עבד עברי ומזהירה אותנו להתייחס בחסד וברחמים אל העבד האח, ושלא להעבידו בפרך, להאכילו ולהשקותו 'עמך' ומגבילה את זמן עבדותו וכו'.

ולכאורה היה ראוי להשאיר את דיני העבדים לסוף כל הדינים והמצוות, כי הלא כל 'האדונים' החדשים האלה, אך זה רק יצאו מבית העבדים הגדול והנורא, ועל עורם ובשרם הרגישו היטב את הטעם של חיי עבדות ושעבוד, ובוודאי התקוממו כל הזמן בנפשם פנימה נגד המשטר המדכא והמשעבד הזה, ומחו נגד 'משפטים' כאלה ואיך זה יעלה על הדעת שכאשר ישתחררו, עלולים הם להיהפך ל'אדונים' קשים, מדכאים ומשעבדים את אחיהם ובשרם ולהתייחס אליהם כאל עבדים?

אולם התורה ירדה לסוף דעתו ותכונותיו של האדם, כי כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, והעבד של היום, שקבל מרה על השעבוד ודיבר גבוהה על 'שוויון' ועל 'אחוות העמים' על צדק ויושר וכו' וכו', מסוגל דווקא להיהפך, ואפילו למחרת שחרורו, ל'אדון' עריץ ומדכא, הבז ומתנכר לכל האידיאלים... ודברי הימים של העמים השונים מלמדים אותנו, עד כמה נכונות ומבוססות החששות האלו, שחששה תורה... ולכן הזהירה התורה בכל החומר על זה, והעמידה את המצווה הזאת ראשונה לאחר עשרת הדברות".

(הרב סורוצקין ב"אזנים לתורה")

■ וגר לא תונה ולא תלחצנו... כל אלמנה ויתום לא תענון

בפסוקים אלה מצווה התורה שלא להונות את הגר ולא לענות יתום ואלמנה.

ויש להבין, מדוע שינתה התורה בלשונה, כך שהציווי הראשון (ביחס לגר) מנוסח בלשון יחיד ("לא תונה ולא תלחצנו"), ואילו הציווי הסמוך, ביחס ליתום ואלמנה, נאמר בלשון רבים "לא תענון".

רש"ר הירש מיישב זאת כך: "לא תענון. ברוב המדינות מפלים את הזרים לרעה ומקפחים את זכויותיהם על פי חוק, ולכן הוזהרה המדינה היהודית מפני מנהג זה בפסוק הקודם (לשון יחיד); לעומת זאת, קשה יהיה למצוא מערכת חוקים המתירה קיפוח אלמנות ויתומים. אולם ביחסי חברה, ובהליכות אדם עם חברו, נתונים אנשים אלה, המשוללים נציגות, משענת והדרכה - לקיפוח ולהשפלה. משום כך פונה התורה אל החברה (אל האנשים) תחילה ואומרת: 'לא תענון' - אל תנצלו את חולשתם לרעה, אל תגרמו להם שירגישו את סבל נחיתותם". והנה, בפסוק הבא, שבו ממשיכה התורה ומתייחסת ליתום ולאלמנה, הלשון היא שוב לשון יחיד "אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי, שמוע אשמע צעקתו". על כך ממשיך הרש"ר הירש ואומר: "'אותו' מתייחס בראש ובראשונה אל היתום, אבל משמעות הדברים כוללת בה במידה גם את האלמנה. אוי לכם, שרי המדינה, אם המדינה אף היא תתעלל בהם ותגרום להם שיחושו את הכאב שבאובדן נציגותם ומשענתם. ואוי לה למדינה, שבה סובלים אלמנות ויתומים ביחסי החברה, ואפילו נציגיו הרשמיים של הציבור אינם עומדים לימינם לצדקם ולסעדם. ועל כך מקונן הנביא, 'יתום לא ישפטו, וריב אלמנה לא יבוא אליהם (ישעיה א, כג). אוי ואבוי, אם לא נשאר להם אלא לצעוק אלי; חייכם, שאני אשמע צעקתם, ואביא פורענות על המדינה ועל החברה, המביאה את החלשים שבהם לידי כך, שלא נשאר להם אלא לפנות אל ה'."

■ אם כסף תלווה את עמי

מהלשון "אם כסף תלווה", ניתן היה לכאורה להבין שאין ציווי להלוות לנזקק, אלא הדבר הוא רשות. אולם, רש"י מדגיש, בשם רבי ישמעאל במכילתא, שאין הדבר כך, אלא חובה היא, ובלשונו: "כל 'אם' ו'אם' שבתורה, רשות, חוץ משלושה, וזה אחד מהן". כלומר, הפסוק "אם כסף תלווה" הוא אחד המקומות שבהם התורה אמנם נוקטת בלשון "אם", אך יש ציווי להלוות ולסייע.

ומוסיף ואומר הכתב סופר בפירושו על הפסוק: "וצריך להבין, למה כתיב 'אם' דמשמע רשות? ונראה לי, דהנה מצוות צדקה וגמילות חסדים הם מצוות חיוביות ככל מצות עשה שבתורה... אלא שמלבד עצם עשיית המצווה הזו להיות לעזרה לחברו בשעת דחקו, חפץ ד' שיהיה האדם בטבע חנון ורחום, ומשתתף עם חברו בצערו ודחקו. ומקרא מלא דבר הכתוב (ויקרא יט, יח), 'ואהבת לרעך כמוך'. ולכן לא יעשה אדם את המצווה הזאת רק מצד הכרח, אלא יעשנה בלב טוב ובנפש חפצה. ואמור יאמר אל לבו, גם אם לא היינו מצווים על כך, גם כן הייתי צריך לתמוך ידי עני ואביון. וכן כתיב בצדקה (דברים טו, י), 'נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו', כי לא די בעצם הנתינה אלא גם צריך שתהיה בלב טוב".

■ מדבר שקר תרחק

מספר הדיין הרב זבדי הכהן: תלמיד חכם מנקיי הדעת בשכונת הבוכרים בירושלים סיפר לי, כי בצעירותו למד אצל מורנו ורבנו רבי עזרא עטיה זצ"ל, ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים. אותו תלמיד חכם נבחן אצל ראש הישיבה, והיה אמור לקבל ממנו תעודת הוראה בחתימת ידו. באותם ימים, הישיבה שכנה בעירה עתיקה, אך אותו תלמיד פגש את רבי עזרא עטיה בשכונת גאולה בירושלים, וביקש ממנו לחתום על התעודה. הביט רבי עזרא עטיה בתעודה ואמר לתלמיד, הזמן מונית וניסע לעיר העתיקה, שם אחתום לך על התעודה. תמה אותו תלמיד ושאל, רבנו! מדוע לטרוח ולנסוע לעיר העתיקה כבודו יכול לחתום פה? הביט בו הרב ואמר לו, ראה בני, בסוף התעודה כתוב: "ובאתי על החתום פה ישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה ירושלים", והיאך אהיה דובר שקר כשאחתום לך פה בשכונת גאולה ולא כפי שכתוב בתעודה "פה העיר העתיקה". ואכן נסעו לעיר העתיקה ושם חתם לו הרב. "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה' ". ישמע החכם ויוסיף לקח.

■

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net